



ABM i Västernorrland

- arkiv, bibliotek och museer i samverkan och utveckling

ABM i
Västernorrland

ABM Resurs

ABM-Y och ABM-IT

ABM-projekt

Kalendarium

Webbresurser ABM

Litteratur & artiklar

Kontakta oss

E-postlista

Kulturarv och tillväxt, 30 mars 2004 på Länsmuseet

Nästan 90 personer hade hörsammat inbjudan till seminariedagen om kulturarv och tillväxt på Länsmuseet den 30 mars 2004. Som arrangörer till dagen stod ramprogrammet Industrisamhällets kulturarv, ISKA, och samverkansprojektet ABM Resurs.

Bakgrund

Att betona kulturens ekonomiska värde har blivit allt vanligare under de senaste årtiondena. Kulturarvsinstitutionerna har tvingats omforma delar av sin verksamhet till att vara mer marknadsorienterade. Kulturvärden kompletteras allt oftare med ekonomiska värden. Kulturens ekonomiska dimension kan ses ur olika perspektiv:

- ⌘ Kulturnäringsgar (växande)
- ⌘ Kulturellt attraktiv region som drar till sig resurser
- ⌘ Ett rikt kulturliv vilket stimulerar till innovationer och därmed tillväxt
- ⌘ Förändrade attityder, värderingar och normer

Bakgrund till dagens seminarium varierar. Huvudtanken med ISKA är att stärka länets livsmiljö och attraktionskraft genom att lyfta fram, levandegöra, tillgängliggöra och medvetandegöra kulturarvet och kulturmiljön. Vidare syftar det till att medverka till ett stärkt, diversifierat och förnyat näringsliv i länet, bidra till en förstärkt struktur för kunskaps- och kompetensutveckling med främst näringslivsinriktad utbildning och FoU, ökad tillgänglighet till utbildning och FoU, samt en positiv attityd till utbildning och företagande.

Etapp 1 av ISKA har utvärderats och under vintern 2004 presenterades resultatet i rapportform; *Industrisamhällets kulturarv som regional utvecklingskraft. Slututvärdering av ISKA 2000-2002* (ISBN: 91-974980-1-7). Resultatet visar att ISKA i mångt och mycket är en lyckad satsning, dock påpekar utvärderarna att perspektivet på kulturarvet som en viktig del i den regionala omvandlingen måste fördjupas och ytterligare konkretiseras. Vidare menar man att kunskapen kring sambanden kulturarv och regional omvandling bör stärkas. Dessutom pekar man på vikten av att bredda samverkan inom programmet och med andra sektorer. Bland annat detta var argument för ISKA att bjuda in till en dag där forskare och samhällsplanerare gavs tillfälle att ge sin syn på kulturarvets betydelse för tillväxt.

Vad gäller ABM Resurs engagemang i frågan bottnar det i resultatet av den inventering och analys av förutsättningar för fördjupad ABM-samverkan vilken genomfördes våren 2003 och resulterade i rapporten *ABM Samverkan i Västernorrland* (ISBN: 91-631-4670-3). Analysen visade att man från ABM-sektorn ville att man genom samverkansprojektet skulle fungera som en lobbyist för sektorn, speciellt vad gällde tillträde till sammanhang där rumslig tillväxt behandlades. (I rapporten *Kulturarvet som resurs för lokal utveckling* från CERUM skriver man att kulturarvsföreträdare har mer eller

mindre svårt att få tillträde till sammanhang och nätverk där rumslig tillväxt strategiskt behandlas.) Man ville också från sektorns sida ha stöd i omvärldsbevakning, med speciell utsikt mot högskole- och universitetsvärlden. Detta kan sägas vara argumenten för att ABM Resurs bjöd in till en dag om tillväxt.

Och vad gäller både ISKA och ABM Resurs så har projekten offentlig finansiering just för att finansiärerna tror att verksamheterna ska bidra till lokal och regional utveckling. ISKA finansieras framförallt av strukturfondsmedel. I Samlat programdokument Mål 1, SPD: n, skriver man bland annat att kulturen har betydelse för tillväxt och sysselsättning och att regionens rika kulturarv är en viktig faktor för fortsatt näringslivs- och samhällsutveckling.

ABM Resurs har medel från länsstyrelse och landsting inom ramen för regionalt tillväxtarbete. Att ordna ett seminarium där tillväxt diskuteras kändes därför för båda projektet som en nödvändig satsning.



Lars Westin

Dagen inleddes med ett kort hälsningsanförande från arrangörerna. **Jonas Walker** informerade kort om ISKA, utförlig information finns på <http://www.iska.nu> och **Märta Molin** berättade om ABM Resurs, där mer att läsa finns på <http://abm.ylm.se>

Märta lämnade efter detta över ordet till dagens moderator **Lars Westin** från Centrum för regionalvetenskap vid Umeå Universitet, CERUM. Lars Westin är docent i nationalekonomi med inriktning mot regional ekonomi vid Umeå universitet där han bland annat förestår CERUM, se vidare på <http://www.umu.se/cerum/>

Kulturarv och tillväxtarbete

Lars Westin hälsade i sin tur **Ulla Ullstein** och **Birger Jonsson** välkomna. Ulla Ullstein arbetar med frågor rörande regional utveckling på länsstyrelsen Västernorrland, och Birger Jonsson på avdelningen för regional utveckling på Landstinget Västernorrland. Birger Jonsson har funnits med i arbetet med att utforma det regionala tillväxtprogrammet.



Birger Jonsson och Ulla Ullstein

Birger Jonsson inledde med att berätta om processen med att lyfta över stora delar av ansvaret för regionalpolitiken från den nationella nivån till den regionala, där länsstyrelsen numera har det samordnande ansvaret. Propositionen Regional tillväxt för arbete och välfärd, 1997/98:62 innebar en rejäl

ansvarsförskjutning för regionalpolitiken från den nationella till den regionala nivån. Genom detta kom region att bli mer eller mindre synonymt med län. För kulturen kan detta kanske spela roll, då länen inte alltid utgör kulturella enheter.

Birger Jonsson fortsatte att berätta om hur man skrivit fram kulturen i tillväxtavtalen i länet. Det första avtalet, vilket förlängdes en period, har nu ersatts av det andra programmet *Vision 2005 med perspektiv på 2010, regionalt tillväxtprogram för Västernorrland*. Han menade att det inte varit

självlärt att skriva in kulturen i planer för tillväxt, men att en rad samverkande faktorer kom att bidra till att så gjordes:

- ⌘ Begreppet Arkivlän Västernorrland
- ⌘ Satsningar på design
- ⌘ Musikindustrins expansion i Sundsvall
- ⌘ Satsningar på kulturturism
- ⌘ mm

Ovanstående gjorde att man valde att tydligare lyfta fram kulturen som viktig för tillväxt och att i programmet ha som mål att bland annat utveckla:

- ⌘ Näringar med kopplingar till världsarvet Höga Kusten där kulturen utgör en viktig del.
- ⌘ Arkivlänet Västernorrland
- ⌘ Ett designcentrum
- ⌘ Länets kulturturism

Läs gärna mer i *Vision 2005 med perspektiv på 2010, regionalt tillväxtprogram för Västernorrland* under Åtgärd 2.3 Kulturutveckling och kulturarvet.

Ulla Ullstein, som har en bakgrund som jägmästare, men framförallt varit verksam i olika utvecklingsprojekt, betonade vikten av att inom ramen för RTP låta enskilda, kraftfulla aktörer samverka, och att man genom programmet skapar bättre förutsättningar för detta genom att blanda pengar. Hon betonade även att man genom RTP: n satt ramar och gjort prioriteringar för att alla ska kunna dra/verka i samma riktning och att de kulturdefinitioner man gjort är vida, för att exkludera så få som möjligt. Ambitionen är att alla ska känna sig delaktig i processerna.

Båda betonade vikten av de så kallade tillväxtgrupperna, främst för att kunna upprätthålla ett underifrånperspektiv och därigenom ett engagemang för tillväxtarbetet. Nya nätverk och grupperingar är viktiga, och ord som delaktighet, kreativitet, kompetens osv. nämndes.

RTP är alltså ett sätt att blanda pengar för att åstadkomma tillväxt. För 2004 har man 1.2 miljarder i den indikativa budgeten, varav cirka 60 - 100 miljoner går till kultursatsningar, lite beroende på hur man räknar.

Inlägget avrundades med en rad frågor kring bland annat arkivlänet, metoder för att mäta utfall av satsningar på kultur, varför kulturen delvis separerats från turismen, hur ambitionerna kan stöta på patrull på grund av allt för många hierarkiska strukturer och hinder i form av allt för starka organisationsgränser.

I sammanhanget vill jag hänvisa intresserade till det som sades om kultur och RTP under ABM-konferensen i Sundsvall i november 2003, se gärna sidorna 8-9 i referatet som finns som pdf på <http://abm.ylm.se/pdf/ABMiSu03112021referat.pdf>

"Så stod äntligen prästen i predikstolen"

Lars Westin hälsade så dagens näste talare **Philip Johnsson** välkommen. Philip Johnsson har ett förflutet som landstingsråd med ansvar för bland annat regional utveckling i Värmland, och med en rad offentliga uppdrag åt bland annat dåvarande civil- och kulturdepartementet.



Philip Johnsson

Numerä är han aktiv som politiker, författare och konsult.

Philip Johnsson berättade om Västanå teater, en fri barnteatergrupp med Värmland som bas. (<http://www.vastanateater.se>). Ensemblen fick en idé om att spela barnteater baserad på Lagerlöfs författarskap vid Mårbacka. Något som inte sågs som helt okontroversiellt. Efter en rad turer kom så teatergruppen att få sitt säte i den gamla skolbyggnaden vid Rottneros och Berättar Ladan började ta form. Och idén med att utgå från lokala berättar- och författartraditioner visade sig bli mycket framgångsrik.

Under 2002 fick Centrum för forskning om regional utveckling, CERUT, vid Karlstad universitet (<http://www.kau.se/>) i uppdrag att utvärdera några värmländska utvecklingsprojekt, däribland Västanå teater. Studien av Västanå teater bekräftar på ett tydligt sätt betydelsen av eldsjälar och drivande personer i projekt. Utan sådana skulle verksamheten inte ha blivit så framgångsrik. Studien visar även att idéer hela tiden måste utvecklas och positioner flyttas fram. Idéer får inte bli statiska utan måste vara dynamiska och föränderliga för att bli framgångsrika. Rapporten visar även på betydelsen av timing och förmåga att ta vara på nya förutsättningar, t.ex. statliga idéer om nya utbildningssatsningar och stöd från EU med mera. Vidare har en studie över ekonomiskt utfall av en sommars 48 föreläsningar gjorts. I korthet visar studien att teatern den sommaren genererade 24 helårsverken. Philip Johnsson frågade mot bakgrund av detta om en teater kunde betraktas som ett företag och därför erhålla företagsstöd istället för kulturstöd?

När det gäller tillväxtdiskussionen ansåg sig Johnsson vara en konfunderad socialdemokrat, framförallt för att offentlig tillväxt inte sker parallellt med privat tillväxt. Tvärtom måste alla som verkar inom offentlig sektor, såväl anställda som politiker vara förberedda på att det bara blir värre. Pengarna räcker inte till den konsumtion vi vill ha och verksamheter kommer i allt större utsträckning att ställas mot varandra. Offentlig sektor dras dessutom med enorma svårigheter att rationalisera, då många verksamheter är mycket personalintensiva.

Under sina år på kulturdepartementen kom Philip Johnsson att allt mer fundera över innebörden av begreppet kultur? Han menade att det i sammanhang där kultur debatteras blir allt viktigare att beakta kompetens, kreativitet, mångfald, tolerans, tillit, generositet och nyfikenhet. Det blir allt viktigare att ta tillvara kreativa människor som gör kultur. Detta blir dessutom än mer tydligt i en allt mer globaliserad värld.

Philip Johnsson fortsatte med att betona den nya teknikens oanade möjligheter att tillgängliggöra kultur för alla grupper, alla brukare. Och han betonade vikten av att släppa fram och uppmuntra nya kulturentreprenörer.

Var händer det saker? Var sker det tillväxt och utveckling? Jo, där det finns kunskap, infrastruktur och nya typer av ledare, samt en kritisk massa av människor som vill. Detta får till följd att strukturer rasar och att utveckling sker.

Åhörarna hade många frågor och funderingar. Här återges några:

- ☞ Hur ska kulturen få tillträde till tillväxtsamtalen/sammanhangen?
- ☞ Ska vi bara betrakta industrisamhället som ett kulturarv, inte som något

levande nu existerande? För en företagare inom kultursfären är det nödvändigt med köpstarka kunder och de kommer i de flesta fall från den privata sektorn. Det blir nödvändigt att hitta bra samverkan mellan kultur och näringsliv.

- ⌘ Dagens tillväxt genererar inte så många arbetstillfällen. Var ska människor hitta arbeten då även offentlig sektor bantas? Arbetstidsförkortning som skapar möjligheter för fler än pensionärer att ta del av frivilligsamhället, där mycket av kulturen finns?
- ⌘ Vad ska hända mer Norrland? Behöver vi bo här eller ska vi betrakta området som en oljeplattform, är vi på väg mot en Alaskaekonomi?
- ⌘ Hur ska vi förhålla oss till platsberoende produktion/företagande?
- ⌘ Hur ska kulturen förhålla sig till det framväxande språkbruket? Hur långt ska vi använda/applicera marknadens språk på kulturen?
- ⌘ Hur ska vi bättre kunna lyfta de immateriella värdena i samhället?
- ⌘ Hur får vi ungdomarna, eller som någon uttryckte det; undervegetationen, delaktiga? Hur bereder kulturen plats för dem?

I kulturarvets fotspår - regional utveckling?

Efter Philip Johnssons anförande var det dags för **Kjell-Åke Aronsson** att inta scenen. Kjell-Åke Aronsson är länsantikvarie i Jämtland, och har under en rad år på deltid fungerat som forskningsledare på turismforskningsinstitutet ETOUR vid Mitthögskolan i Östersund.



Kjell-Åke Aronsson

Kjell-Åke inledde med mot bakgrund till förmiddagens diskussioner med att tipsa om en alldeles ny avhandling av Jonas Grundberg: *Historiebruk, Globalisering och Kulturarvsförvaltning. Utveckling eller konflikt?* Göteborg 2004. ISBN 91-85952-95-8.

Kulturarv som resurs för tillväxt/utveckling kan enligt Aronsson betraktas dels som en del av en attraktiv miljö, eller som en utgångspunkt för kulturellt företagande som till exempel kulturturism.

Kjell-Åke refererade till en undersökning genomförd av Riksantikvarieämbetet, RAÄ, om kulturens betydelse för val av bostadsort och för val av semesterort. Vad gäller val av bostadsort, så menade 44 % att kulturen spelade stor eller avgörande roll och för val av semesterort uttryckte 52 % att den var viktig.

Vad är det då som betyder mer än kultur för oss när vi väljer bostad?

- ⌘ 86 % naturmiljön
- ⌘ 76 % kommunikationerna
- ⌘ 60 % närhet till arbete
- ⌘ 56 % närhet till sjukvård
- ⌘ 51 % närhet till skola/dagis

Vad man ser om man studerar expansiva regioner är att ovanstående samt kultur finns där.

När det gällde val av semesterort så angav 52 % att kulturen var viktig, 43 % tyckte den var viktig med inte avgörande, medan 9 % menade att den var av helt avgörande betydelse.

Kjell-Åke talade vidare om undersökningar han deltagit i kring hållbilderna vid Ruändan i Härjedalen, inom ramen för det EU-finansierade projektet RockArt in Northern Europe, RANE. RANE är ett treårigt nordiskt hållbildsprojekt (<http://www.rane-project.org/>).

Expertis från Sverige, Finland, Norge och Danmark ska utforma metoder och fastställa riktlinjer för hur hållristningar och hållmålningar som besöksmål kan göras mer tillgängliga för allmänheten. Samtidigt ska kraven på ansvar, skydd och vård av dessa unika fornlämningar uppfyllas. I projektet ingår också utbildning i skolor med anknytning till hållbildsplatser.

Se vidare: <http://www.z.lst.se/kulturmiljo/riksintr/harjed/z53.php>

För att komma till hållbilderna vid Ruändan måste man göra en två kilometer lång vandring upp på fjället. Årligen besöker 10 000 till 20 000 besökare lokalen. Någon riktigt tillförlitlig besöksstatistik finns av förklarliga skäl inte.

Man har dock inom projektet RANE gjort en enkät bland besökare vilken visade att:

- ≈ 70 % visste om Ruändan innan man kom till området
- ≈ 70 % hade besökt andra hållbildslokaler
- ≈ 75 % var återvändare

Den typiske genomsnittsbesökaren stannade fem dygn i området, hade fått information om platsen via släkt och vänner, och kom sällan ensam. Vidare visade undersökningen att barnen inte var helt förtjusta, och att 90 % av dem som svarade avsåg att rekommendera andra att besöka platsen.

De flesta besökarna kom från mellersta Sverige, samt från Tyskland och Holland. 80 % hade eftergymnasal utbildning och de spenderade cirka 800 sek/dag och person på mat, boende, resor mm.

Eftersom hållbilderna vanligtvis besöks sommartid, var det även viktigt att försöka fånga vilka andra aktiviteter som attraherade besökarna:

- ≈ 77 % ägnade sig åt vandring
- ≈ Världsarvet Röros spelade stor roll, liksom Fjällmuseet i Funäsdalen och Hamrafjällets naturreservat.

Att klättra, paddla kanot och annat mer äventyrligt attraherade bara cirka 6 %.

Kjell-Åke refererade vidare till undersökningar gjorda vid ETOUR vilka visar att turism är en framgångsrik väg att transferera pengar från storstadsområden till glesbygd. Fjällnära inlandskommuner vilka valt att satsa på turism har haft en gynnsammare utveckling är kommuner som inte satsat. Och i områden där man lyckats bygga upp tvåsäsongssturism är effekterna större än i områden som präglas av ensäsongssturism. Kjell-Åke jämförde här Härjedalsfjällen med Åreområdet.

Vad lever då Härjedalen av?

- ⌘ Torv
- ⌘ Dataföretag med relativt lågt kunskapsinnehåll
- ⌘ Turism

Kjell-Åke redogjorde kort för hoten mot dessa verksamheter. Han ansåg att turismsektorn var i behov av att stärka kunskapsinnehållet. Andelen utbildande är låg, samtidigt som efterfrågan på kunskap och kvalificerad vägledning växer. Här menade han att olika yrkeskategorier inom ABM-området har möjligheter till att starta entreprenörverksamheter. Kjell-Åke ansåg det nödvändigt att öka andelen kvalificerade tjänster inom turismsektorn i Härjedalen för att på så sätt bättre kvalitetssäkra verksamheterna.

Avslutningsvis förde Kjell-Åke ett resonemang om kulturens olika roller. Mycket av det som vi idag upphöjt till och vårdar som kulturarv, var ursprungligen kommersiella produkter: slöjdalster, mat, hantverk, ekonomiska byggnader osv. Detta arv kom att under en lång tid vara helt ickekommersiellt. Nu är mycket på väg in på den kommersiella arenan igen, som varor och tjänster. Bilden av kulturarvet håller på att bli mångfacetterad. Kulturarvet har satts i ett vetenskapligt, ett pedagogiskt och ett kommersiellt sammanhang.

Att tillaga en region

Efter lunchen sammanfattade Lars Westin förmiddagen, och hälsade därefter **Susanna Heldt Cassel** välkommen. Susanna har nyligen disputerat vid kulturgeografiska institutionen vid Uppsala universitet med sin avhandling



Susanna Heldt Cassel

Att tillaga en region. Den regionala maten i representationer och praktik - exemplet Skärgårdssmak (ISBN 91-506-1728-1)

Inledningsvis berättade Susanna att begreppet regional mat inbegriper forskning, utveckling samt sambandet region och mat. De allra flesta associerar dock begreppet till producentledet, till små lokal livsmedelsproducenter, till företeelser som att bo på lantgård och till landsbygdskaféer. Idag pågår cirka 100 olika regionalmat-projekt i landet, vilka kan delas in i två huvudgrupper:

- ⌘ De med producenten i centrum och där kvalitets-, miljö- och närhetsaspekter spelar störst roll.
- ⌘ De med den regionala profilen i centrum, där turism och platsmarknadsföring spelar störst roll.

I avhandlingen studerar Susanna Heldt Cassel matens roll i regionala utvecklingsstrategier. Syftet är att undersöka hur och varför regional mat används i utvecklingsstrategier samt hur dessa satsningar kan medverka till skapandet av regional identitet. Som kulturgeograf belyser Susanna ämnet utifrån diskussionen om platsers och regioners konkurrens i en globaliserad ekonomi, samt den europeiska regionalpolitikens inriktning.

I regionala utvecklingsprojekt som syftar till att utveckla landsbygdsområden i Sverige och Europa, har marknadsföring av regionala specialiteter och regioners matkultur blivit en allt vanligare strategi. Detta bland annat för att företag inom småskalig livsmedelsproduktion söker nya

nischer för att klara en hårdare konkurrens samtidigt som regioner i allt större utsträckning marknadsför sig för att locka turister. I marknadsföringssammanhang har mat kommit att bli en viktig del av ett besöksmål. Genom att lyfta fram en gemensam kultur och identitet, exempelvis via matkultur och lokala produkter som kan kopplas till upplevelser av platsen försöker regioner profilera sig.

Susanna berättade om den fallstudie hon gjort av ett projekt inom ramen för sitt avhandlingsarbete. Hon har studerat det regionala matprojektet Skärgårdssmak - ett projekt inom EU:s regionalpolitiska program Interreg IIIA som omfattar Stockholms skärgård, Åland och sydvästra Finlands skärgård. I regionen bor cirka 70 000 åretruntboende. Regionen är en delvis nyskapad "EU-anpassad" region. Syftet med projektet var i korthet att sälja mer och att "bli som Alperna". Måltiden har stått i centrum för projektet, liksom den lokala livsmedelsproduktionen, det lokala hantverket och det lokala sortimentet i butikerna.

Susanna Heldt Cassel har som metod intervjuat för projektet strategiska personer, samt analyserat skriftliga dokument, marknadsföringsmaterial, kokböcker samt ett TV-program med anknytning till projektet (Skärgårdstugg, TV4).

Resultaten visar att projektets strategier och utvecklingsmetoder stämmer väl överens med idéer om hur regional utveckling kan åstadkommas, samtidigt som strategierna i praktiken har fört med sig motsättningar mellan olika aktörer och olika synsätt på vad skärgården är och hur den bör utvecklas.

Projektet har bidragit till att mer göra maten till en del av helhetsupplevelsen, platsens identitet har förstärkts och föreställningar om platsen har hos besökarna delvis materialiserats (bilder/föreställningar av skärgården förmedlade genom exempelvis Saltkråkan och Skärgårdsdoktorn). Den utveckling som skett har framförallt skett på den svenska sidan, och skärgårdsrestaurangerna har kommit att bli ett komplement till Storstockholmsområdet.

Varumärket *skärgårdssmak* blev viktigt inom projektet, och tanken var att det skulle kunna användas av flera olika aktörer. Men Susanna berättade att projektet kom att domineras av restaurangnäringen och att flera av de övriga aktörerna inte kände igen sig i den image man försökte tillskapa. Många tyckte att man sökte addera en ny image på en traditionell miljö. Här betonade Susanna vikten av att behålla underifrånperspektiv i projektet.

Projektet Skärgårdssmak vände sig framförallt till en ganska exklusiv och köpstark kundgrupp, och här kom diskussionen med åhörarna bland annat att handla om vilka regelverk som förhindrar att man i större utsträckning använder lokalproducerad mat, med tydliga kopplingar till lokala traditioner? För att få till stånd ett ökat användande av lokalproducerad mat, måste regelverk ses över.

Det är också viktigt att tänka sig noga för när man "väljer" en tillväxtaktör. Man bör vid initierande av tillväxtprojekt reflektera över vilka aktörer man betraktar som drivande och om det är dessa som faktiskt också driver utvecklingen.

Kjell-Åke Aronsson berättade kort om matprojekt i Jämtland, som generellt sett haft producenten i centrum och där kvalitets-, miljö- och närhetsaspekter spelar störst roll. Skärvängens mejeri är ett exempel på lyckad satsning.

Någon nämnde också glasrikets satsningar på så kallad hyttsill, och undrade

vad som gick att göra med industrisamhällets matkultur?

Någon betonade litteraturens betydelse i sammanhanget, där exempelvis Torgny Lindgrens bok *Pölsan* haft och har betydelse för utvecklingen i Norsjö kommun.

Susanna Heldt Cassel avslutade med att betona lyckade exempel som gårdsbutiker och bygdekaféer, vilka bidragit till att den lokala kulturen förstärkts.

För de som är intresserade av Susannas avhandling, går det bra att kontakta henne på susanna.heldt-cassel@kultgeog.uu.se

Aktuell forskning vid CERUM

Efter kaffet var det dags för **Martin Paju**, forskningsassistent vid CERUM, att ta över. Han inledde med att presentera en rad för dagen relevanta rapporter som publicerats av CERUM:

- ☞ Kunskapsöversikt. Weissglas, G., Paju, M., Westin L. och Danell, T. *Kulturarvet som resurs för regional utveckling*. RAÄ 2 002:1.
- ☞ Argument hos länsantikvarierna. Paju, M. *Kulturmiljön och de regionala tillväxtavtalen*, Umeå: CERUM Working Paper 46:2002.
- ☞ Seminarierapport. Nilson M, Lindquist S-O, Elfström B, Braunerhielm L, Grundberg J, Paju, M. red. (2002) *Kulturarvet som resurs för regional utveckling: seminarierapport*. RAÄ. Working Paper 49:2002. CERUM
- ☞ Fallstudierapport Kulturmiljön i den regionala utvecklingen. *Rapport från Riksantikvarieämbetet 2002:4*

Så övergick Martin Paju till att tala om den fallstudie som CERUM genomfört på uppdrag av RAÄ, se rapport 2002:4. Undersökningen gick ut på att undersöka kulturmiljöer och dess roll för regional utveckling. Fallstudien gjordes på bruksmiljöer i Västerbotten: Torvsjö kvarnar och i Uppland: Österby bruk, Dannemora gruvsamhälle och Ullfors bruk. Genom intervjuer har Paju sökt fånga rumsliga effekter kopplade till förekomst och vård av kulturmiljöer. Torvsjö kvarnar i Västerbottens inland är ett isolerat objekt, med låg grad av tillgänglighet och etableringsaktivitet. Vallonbruken i Uppland ingår eller har goda möjligheter till att ingå i kulturmiljökluster, och de ingår som delar av ett lokalekonomiskt sammanhang.

Resultatet visar att kulturmiljöobjekten i dessa fall har betydelse för den lokala ekonomin. Sambanden uttrycks mer i kvalitativa termer än kvantitativa. Kvalitativa värden är i detta sammanhang attraktivitet, livskvalité, estetik och god livsmiljö. Kvalitativa värden är näringsekonomi, befolkningsutveckling, bevarandeinsatser. Studien visar att miljöerna i stor utsträckning betraktas som en kollektiv resurs.

Värden lätta att kvantifiera är till exempel på kort sikt anläggningsaktiviteter, underhåll mm. Svårare att mäta eller kvantifiera blir profil och signaleffekter, och riktigt svårt blir det att söka fånga hur den sociala ekonomin stimuleras. På lång sikt är det enklare att kvantifiera till exempel detaljhandels omsättning, än kulturarvets betydelse för återflyttning eller hälsoaspekter. Martin Paju menade i sammanhanget att forskningsfältet är tämligen utvecklat och att det finns ett stort behov att av utveckla hypoteser och bilda teorier inför kommande forskning. Kring de studerade kulturmiljöerna finns grupper av intressenter:

- ≈ Individberoende intressen; besöket, fritidsboende, befolkningsutveckling, ägandeförhållanden.
- ≈ Organisationsberoende intressen, näringsliv och arbetsmarknad, kulturmiljön som fastighetsmarknad, föreningsliv, bruksanda (hinder eller möjlighet?)
- ≈ Förvaltningsberoende intressen; Riksantikvarieämbetet, Länsarbetsnämnd, Skogsvårdsstyrelsen, Vägverket.

Martin Paju menade i sitt anförande att det är viktigt att få till stånd samverkan mellan olika intressenter när det gäller utvecklingsarbete där kulturmiljön utgör utgångspunkt. Genom att låta olika grupper värdera kulturmiljön kan man hitta gemensamma utgångspunkter, eller minsta gemensamma nämnare att utgå ifrån. Martin Paju visade en variant med så kallade värderosor.

När det gäller de studerande miljöerna och det värde de hade för olika grupper, så visade det sig att Torvsjö kvarnar hade ett lågt distinktionsvärde/signalinnehåll, medan Österby bruk hade det högsta. Österbybruk förknippas av många med Bruno Liljefors och därmed med en estetik, konstnärlighet och kreativitet. Idag är mycket av verksamheten kring bruksmiljön konstnärligt inriktad. Ullfors bruk och framförallt Dannemora gruvsamhälle förknippades framförallt med produktion och hantverk.

Begreppen tillväxt, utveckling och kulturarv definieras olika av olika grupper. Begreppen blir därför mycket mångtydiga. Behovet av bred samverkan och samarbete tvärs förvaltningsgränser blir därigenom av avgörande betydelse vid utvecklingsarbete som tar sin utgångspunkt i en kulturmiljö. Dessutom finns en mycket tydlig konflikt mellan bevarandebegreppet och kommersiellt bruk av kulturarv.

Paju avrundade med att åter betona behovet av studier kring sambanden kulturmiljöförekomst och regional utveckling, behovet att utveckla hypoteser och teorier kring detta, samt behovet att utveckla mätmetoder för att kunna värdera insatser av bevarande-, utvecklande- och brukande av miljöer.

Så lämnade Martin Paju över till dagens siste talare **Lars Westin** som inledde med att fundera kring betydelsen av förändringsprocessen från starka regioner, över starka nationalstater till dagens renässans för stadsregioner, och vilken betydelse detta har eller kan komma att få för vissa kulturobjekt? Han förde ett resonemang kring betydelsen av att en kulturmiljö ligger helt avskilt eller ingår i ett kluster tillsammans med andra attraktioner. Kring vems ansvar det är att bevara vissa miljöer idag och i framtiden; den regionala eller den nationella nivåns?

Han talade också om sambandet mellan avstånd och därmed restid till en kulturmiljö och hur detta kan påverka dess attraktionskraft; ett nybygge i Lappland kontra en pittoresk stadsmiljö? Avståndet påverkar det så kallade bruksvärdet.

Lars Westin frågade oss om ett kulturarv eller en kulturmiljö är ett hinder eller en resurs i tillväxtsammanhang? Vad händer till exempel om miljonprogrammets bebyggelse kulturminnesförklaras? Hinder eller resurs?

Vidare berörde Lars Westin spänningen mellan att bevara eller bruka kulturmiljöer. Riskerna för slitage ökar när tillgängligheten till kulturmiljöer ökar. Detta kan i sin tur dämpa attraktionskraften hos ett objekt, erodera bevarandevärdet. Dessutom följer med ett ökat nyttjande och ett ökat slitage, ett ökat underhåll, objektet kräver investeringar. Här förde Lars Westin ett resonemang kring kulturarvsobjekts investerings- och produktcykel. Han ville uppmärksamma oss på svårigheterna att hitta

balans mellan investeringskostnader och efterfrågan. Här kom vi att föra ett resonemang om betydelsen av omvärldsanalyser, utvärderingar, samt behovet av att utveckla metoder för att mäta "kulturerfrågan". Debatten kom även att handla om långsiktigt intresse. Är en entreprenör mindre benägen att satsa långsiktigt i förhållande till en offentlig aktör?

Därefter förde Westin ett resonemang kring hur man kan höja värdet på givna objekt, och skapa exklusiva attraktioner. Han talade vidare om vikten av väl fungerande infrastruktur kring sevärdheterna; kommunikationer samt förpackande och säljande. Målsättningen måste bli att skapa förutsättningar för att ett objekt ska kunna bibehålla ett högt kulturarvsvärde samtidigt som det får ett högt marknadsvärde. Även betydelsen av att en kulturmiljö ingår i ett kluster av attraktioner berördes.

I sammanhang där kulturdriven tillväxt debatteras är det viktigt att försöka förstå vad Westin kallade kulturmiljöns kretslopp. Att tydliggöra och förstå samspelet mellan objekt - omvärld vad det gäller flödet av kunskap och kapital och den nytta detta får för regionen. Tidigare var nationalstaten garanterad för regionalpolitiken, och läckaget ut ur det nationella "kulturarvskretsloppet" var minimalt. Den regionala ekonomin är däremot öppnare, och lämnar färre garantier till att medel satsade på kultur förr eller senare blir ett tillskott för regionen.

I sammanhanget blir det också enligt Westin nödvändigt att försöka förstå vilka aktörer som samspelar. Westin menade att vårt funktionellt uppdelade eller zonerade samhälle inte underlättar denna samverkan. Ett arv som bland annat kommer från funktionalistiska ideal uttryckta av bland annat av arkitekten och stadsplaneraren Le Corbusier (pseudonym för Charles Edouard Jeanneret, 1887-1965), vilken har kallats funktionalismens främste teoretiker.

I detta sammanhang vill jag hänvisa till dels referatet från ABM-konferensen i Sundsvall, där statsvetaren Benny Hjern förde ett intressant resonemang kring problematiken med samverkan tvärs organisationsgränser; se sidorna 5-8 i referatet som finns som pdf på <http://abm.ylm.se/pdf/ABMiSu03112021referat.pdf>, till dels Hans Wiklunds artikel i rapporten ABM Samverkan i Västernorrland, se: <http://abm.ylm.se/pdf/HansW030903.pdf>

Avslutningsvis menade Lars Westin att sambandet mellan kultur och tillväxt är ett relativt omoget forskningsfält, och att kunskaperna fortfarande är begränsade. Det gäller såväl forskning i Sverige som internationellt. Det mesta som gjorts har karaktären av fallstudier, vilket gör det vanskligt att generalisera och dra allt för långtgående slutsatser. Lars Westin ansåg även att det viktigt att bryta kulturens isolering och att fördjupa både debatt och forskning rörande bevarande och utnyttjande av kulturarvsobjekt.

Det känns med tanke på vad som sades under dagen, mycket tillfredsställande att vi som möttes för detta seminarium kom från så skilda verksamheter. Förutom våra föreläsare från universitetsvärden och samhällsplaneringsapparaten, deltog anställda inom arkiv, bibliotek och museer i länet, och företrädare för ISKA: s administration och projekt, samt kommunala samhällsplanerare, tjänstemän från den regionala nivån;



Publikbild

landsting, länsstyrelse, från Mitt Sverige turism, samt från den nationella nivån. Även ideella aktörer från hembygdsrörelsen, litterära sällskap och teatergrupper hade hörsammat inbjudan, liksom glädjande nog några kulturarvsföretagare och slutligen några politiker.

Förhoppningsvis:

- ☞ Kan vi genom olika nätverk hålla liv i de diskussioner och samtal som under dagen skedde tvärs organisations och förvaltningsgränser.
- ☞ Tar kulturarvets företrädare större del i den pågående diskussionen om kulturdriven tillväxt.
- ☞ Börjar vi mer aktivt utvärdera de projekt och verksamheter vi är involverade i.
- ☞ Kan vi arrangörer inom en snar framtid bjuda in till ytterligare seminarium om kultur som utvecklingskraft. Det är då viktigt att vi försöker belysa även andra perspektiv på kultur som tillväxtfaktor; till exempel det livslånga lärandet där ABM-institutionerna utgör strategiska resurser, samt betydelsen av ett mer immateriellt kulturarv.
- ☞ Kan vi försöka hitta vägar för ett fördjupat samarbete med relevant forskning vid högskolor och universitet.

senast uppdaterad 2004-04-06
Ansvariga: [ABM-Y Resurscenter](#)